

TERMINOLOGIA GRAECO-LATINA MEDICA

**PRO BAKALÁŘSKÉ
OBORY LÉKAŘSKÉ
FAKULTY MU**

Gramatika

Kateřina Pořízková, Jozefa Artimová, Eva Dávidová, Libor Švanda

Masarykova univerzita 2015

ÚVOD

Gramatická část příručky *Terminologia Graeco-Latina Medica* obsahuje přehled a charakteristiku vybraných základů latinské gramatiky a slovtvorby, které jsou relevantní pro pochopení struktury a významu odborných lékařských termínů. Ve zvláštní kapitole se popisují jazyková specifika klinické terminologie.

Student se v gramatické příručce orientuje pomocí paragrafů, na něž je odkazováno v úvodu jednotlivých lekcí ve cvičebnicích. První část gramatiky postupně představuje jednotlivé latinské deklinace (skloňování substantiv a adjektiv), stupňování přídavných jmen, vybrané řadové číslovky a některé nesklonné slovní druhy (latinské předložky a příslovce). Navazující kapitoly jsou věnovány syntaktické struktuře lékařských termínů a specifikům klinické terminologie. Poslední část gramatiky zahrnuje latinskou slovtvorbu (odvozování a skládání slov). Na konci příručky mají studenti k dispozici přehledové tabulky, které by měly usnadnit orientaci při osvojování si pravidel skloňování latinských substantiv a adjektiv (včetně komparativů a superlativů).

Při výběru gramatických, slovtvorných i lexikálních jevů jsme vycházeli především z povinné studijní literatury souběžných a navazujících předmětů jednotlivých bakalářských oborů LF MU a databází autentických klinických diagnóz, jež vznikly ve spolupráci s vybranými fakultními nemocnicemi – Fakultní nemocnicí v Brně, Fakultní nemocnicí u sv. Anny a Thomayerovou nemocnicí v Praze. Za poskytnutí anonymizované lékařské dokumentace jim tímto mnohokrát děkujeme. Rovněž vděčíme za cenné odborné konzultace a revize odborníků z lékařského prostředí - prof. Liboru Páčovi, RNDr. Michaele Račanské a Mgr. Lianě Greiffeneggové, klinickým lékařům MUDr. Martinu Ondrákovi a MUDr. Romaně Gerychové. Svou vděčnost bychom rádi vyjádřili také doc. Eleně Marečkové a dr. Evě Složilové za pečlivou korekturu textu a sdílení zkušeností s tvorbou výukových materiálů, dále dr. Haně Reichové a celému týmu vedení Centra jazykového vzdělávání MU a vedení projektu Impact, bez jejichž neutuchající podpory a trpělivosti by tato příručka nikdy nemohla vzniknout.

autoři

Brno, září 2015

Tato publikace vznikla s podporou projektu OP VK *Impact - Inovace, metodika a kvalita jazykového vzdělávání a odborného vzdělávání v cizích jazycích v terciární sféře v ČR* (číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0233).

LATINSKÁ LÉKAŘSKÁ TERMINOLOGIE

S latinou a latinsko-řeckými termíny se v oblasti medicíny lze nejčastěji setkat v terminologii anatomické, klinické, patologické, farmakologické a s ní související receptuře.

Anatomické názvosloví

Mezinárodně platné anatomické názvosloví vychází z poslední revize vydané v roce 1998 mezinárodním výborem pro anatomickou terminologii (FCAT). Její oficiální název zní *Terminologia Anatomica* (TA) a obsahuje bilingvní nomenklaturu – latinskou a anglickou. Jedná se o kodifikované, systematicky uspořádané a závazné názvosloví.

Z hlediska latinského pádosloví je pro anatomickou terminologii typická převaha nominativních a genitivních tvarů, předložkové pády se vyskytují ojediněle.

Klinická a patologická terminologie

Klinické a patologické termíny označují nemoci (*diabetes mellitus*), poruchy (*dyslexia*), úrazy (*fractura traumatica*), léčebné postupy (*extractio chirurgica*) apod.

Charakteristickým rysem těchto termínů je převaha řeckých slovních základů. Latinská jazyková pravidla nacházejí své uplatnění především v klinických a patologických diagnózách.

Farmakologické názvosloví, receptura

Další oblastí medicíny, v níž se latina používá, je farmakologie. Latinsky se označují především formy farmaceutických přípravků a prostředků (*pulveres adspersorii, tabulettae obductae, olivae oleum*), drogy a jejich části (*menthae piperitae folium, sambuci flos*) a lékové skupiny (*laxativa, antipyretica, analgetica*). Mimo to je na latinských jazykových pravidlech založená ústřední část receptu, kterou představují latinské věty (vypisované ve zkratkách), jimiž lékař dává nepřímý pokyn lékárníkovi, aby vydal, resp. vyrobil určitý lék.

ÚVOD DO LATINSKÉHO DEKLINAČNÍHO SYSTÉMU

Latinské názvosloví slovních druhů a gramatických kategorií

Pro orientaci a porozumění výkladům uváděným v této příručce je potřeba znát latinské termíny označující vybrané slovní druhy a gramatické kategorie. Uvádíme zde ty, které nacházejí své uplatnění v lékařské terminologii.

Slovní druhy	substantiva	podstatná jména
	adjektiva	přídavná jména
	numeralia	číslovky
	adverbia	příslovce
	prepozice	předložky

Rod substantiva	maskulinum (m./M¹)	mužský
	femininum (f./F)	ženský
	neutrum (n./N)	střední

Číslo	singulár (sg.)	jednotné
	plurál (pl.)	množné

Pád	nominativ (nom.)	1. pád
	genitiv (gen.)	2. pád
	akuzativ (akuz.)	4. pád
	ablativ (abl.)	6. pád

V tabulce pádů chybí dativ (3. pád) a vokativ (5. pád), jež se v lékařské terminologii téměř nevyskytují.

Skloňování (deklinace) substantiv

Latinská substantiva se dle způsobu skloňování dělí do pěti deklinací. Rozhodující pro zařazení substantiva do příslušné deklinace je zakončení genitivu singuláru:

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī

Zakončení genitivu singuláru u konkrétního substantiva zjistíme ze slovníkového tvaru, které uvádí tři informace, např. *artēria, ae, f.*:

¹ Zkratky pro gramatické rody zapsané malými písmeny (m., f., n.) se v této učebnici používají u slovníkových tvarů. Ve výkladech a gramatických přehledech se pro lepší optické rozlišení vyznačují zkratkami zapsanými velkými písmeny (M, F, N).

základní tvar = nom. sg.	koncovka gen. sg.	gramatický rod
<i>artēria</i>	<i>ae</i>	<i>f.</i>

Slovníkový tvar substantiva je potřeba se naučit nazpaměť při studiu slovní zásoby v jednotlivých lekcích. Ze zakončení nominativu singuláru nemusí být zařazení do deklinace jednoznačně určitelné. Srovnejte:

nominativ singuláru	genitiv singuláru	deklinace
<i>mamma</i>	<i>mamm-ae</i>	= 1.
<i>gramma</i>	<i>grammat-is</i>	= 3.

nominativ singuláru	genitiv singuláru	deklinace
<i>nervus</i>	<i>nerv-ī</i>	= 2.
<i>vulnus</i>	<i>vulner-is</i>	= 3.
<i>processus</i>	<i>process-ūs</i>	= 4.

Znalost rodu substantiva je důležitá pro výběr správného tvaru adjektiva ve spojení se substantivem a jeho způsob skloňování.

Skloňování adjektiv

Latinská přídavná jména se skloňují podle prvních třech deklinací substantiv. Rozlišujeme mezi dvěma základními typy adjektiv – *adjektiva 1. a 2. deklinace* a *adjektiva 3. deklinace*.

adjektivum 1. a 2. deklinace	adjektivum 3. deklinace
<i>medius, media, medium</i> <i>dexter, dextra, dextrum</i>	<i>nasālis, nasāle</i> <i>afferens</i>

VÝSLOVNOST A ORTOGRAFIE

Latinská abeceda

Latinská abeceda obsahuje následující písmena:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	X	Y	Z
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z

Písmena **k, y, z** a kombinace grafémů označujících jednu hlásku **ch, ph, rh, th** svědčí o řeckém původu slova, např.:

skeleton, dystrophia, zygomaticus, chole, raphe, therapia.

Výslovnost latinských hlásek

Následující tabulka demonstruje výslovnost latinských hlásek, odlišnou od výslovnosti hlásek českých:

Grafémy pro samohlásky, dvojhásky	Výslovnost	Příklad
<i>ae</i>	é	<i>vertebrae</i>
<i>oe</i>	é	<i>oesophagus</i>
<i>oē</i> (na konci slova)	oé	<i>diploē, dyspnoē</i>
Grafémy pro souhlásky		
<i>c</i> před <i>ae, e, oe, i, y</i>	c	<i>caecum, cervīx, coeliakia, suspīciō, cystis</i>
<i>c</i> před <i>a, o, u</i> , souhláskou a na konci slova	k	<i>caput, costa, crānium, lac</i>
<i>s</i> mezi dvěma samohláskami	z	<i>nāsus</i>
<i>s</i> následuje-li po hlásce <i>l, r, n</i>	z	<i>pulsus, morsus, mēnsis</i>
<i>s</i> mezi samohláskou a <i>m</i>	z	<i>plasma</i>
Skupiny hlásek		
<i>i, y</i> + samohlásky (uprostřed slova)	ij	<i>artēria, p̄yon</i>
<i>di, ti, ni</i>	dy, ty, ny	<i>digitus, tībia, genioglōssus</i>
<i>qu, gu</i> před samohláskou	kv, gv	<i>oblīquus, sanguis</i>
<i>ti</i> + samohlásky	ci	<i>ēminentia, articulātiō</i>
<i>ti</i> + samohlásky (předchází-li před <i>-ti- s, t, x</i>)	ty	<i>ōstium, mixtiō</i>
<i>ex</i> + samohlásky	egz	<i>exitus</i>
<i>ph</i>	f	<i>dystrophia, raphē</i>

<i>rh</i>	r	<i>rhīnītis</i>
<i>th</i>	t	<i>thōrāx</i>

Délka

Délka se v latinských slovnících, gramatikách a příručkách obvykle vyznačuje vodorovnou čárkou nad dlouhou samohláskou (např. *ōstium*, *artēria*, *tībia*). Dlouhá slabika však může být v latině i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek (např. *maxilla*, *profundus*, *sinister*, *adstringēns*).

Přízvuk

Přízvuk se v latině obvykle klade na předposlední slabiku (např. *'cervīx*, *nā'sālis*, *sclē'rōsis*), u tří a víceslabičných slov, v nichž je předposlední slabika krátká, bývá na třetí slabice od konce (*clā'vicula*, *'radius*).

Ortografie

Velká písmena se píší u prvního výrazu anatomického termínu v nomenklaturních souborech (*Arteria pulmonalis dextra*, *Bursae membri inferioris*), na začátku klinické diagnózy (*Fractura colli femoris lateris sinistri impacta*), v receptech na začátku každého řádku, resp. věty (např. *Misce fiat unguentum*), a u vlastních jmen.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat přepisu původem řeckých slov do latinské podoby, a to především u *ph* a *th* (např. *metaphysis*, *thorax*, *sphincter*, *dystrophia*).

MORFOLOGIE

§1

SUBSTANTIVA

§1.1a

Latinská substantiva 1. deklinace

VZOR **vēna, ae, f.**

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-a**
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-ae**
- rody substantiv: feminina

Skloňování

- vzor **vēna, ae, f.**

	sg.	pl.
nom.	vēn- a	vēn- ae
gen.	vēn- ae	vēn- ārum
akuz.	vēn- am	vēn- ās
abl.	vēn- ā	vēn- īs

Poznámky

- první deklinace je pro svůj charakteristický znak, samohlásku **-ā-** v zakončení genitivu plurálu **-ārum** označována jako *ā-kmenová*
- do 1. deklinace patří také ženské tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek končící v nominativu singuláru na **-a**; skloňují se podle vzoru *vēna, ae, f.*

§1.1b

Řecká substantiva 1. deklinace

DOPLŇUJÍCÍ VZORY **raphē, ēs, f.**
diabētēs, ae, m.

Charakteristika

- nominativ a genitiv singuláru: podle zakončení v těchto dvou pádech se dělí do tří typů:
 - nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*; skloňují se podle vzoru *vēna*

- nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, vzor *raphē, ēs, f.*; v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky, v plurálu se skloňují stejně jako vzor *vēna*
 - nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, vzor *diabētēs, ae, m.*; skloňují se stejně jako vzor *vēna*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky
- rody substantiv: feminina, ojedinele maskulina

Skloňování

- vzor **raphē, ēs, f.**

	sg.	pl.
nom.	raph- ē	raph- ae
gen.	raph- ēs	raph- ārum
akuz.	raph- ēn	raph- ās
abl.	raph- ē	raph- īs

- vzor **diabētēs, ae, m.**

	sg.	pl.
nom.	diabēt- ēs	diabēt- ae
gen.	diabēt- ae	diabēt- ārum
akuz.	diabēt- am/-ēn	diabēt- ās
abl.	diabēt- ā/-ē	diabēt- īs

Poznámka

- řecká substantiva typu *raphē, ēs, f.* jsou vždy feminina a typu *diabētēs, ae, m.* vždy maskulina

Souhrnný přehled zakončení substantiv 1. deklinace

	sg.	pl.
nom.	-a/-ē/-ēs	-ae
gen.	-ae/-ēs	-ārum
akuz.	-am/-ēn	-ās
abl.	-ā/-ē	-īs

§1.2a

Latinská substantiva 2. deklinace

VZORY

nervus, ī, m.
sēptum, ī, n.

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-us/-er** nebo **-um**
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-ī**
- rody substantiv: maskulina a neutra

Skloňování

- vzor **nervus, ī, m.** je určen pro maskulina, vzor **sēptum, ī, n.** pro neutra
- skloňování vzoru **nervus, ī, m.:**

	sg.	pl.
nom.	nerv- us	nerv- ī
gen.	nerv- ī	nerv- ōrum
akuz.	nerv- um	nerv- ōs
abl.	nerv- ō	nerv- īs

- skloňování vzoru **sēptum, ī, n.:**

	sg.	pl.
nom.	sēpt- um	sēpt- a
gen.	sēpt- ī	sēpt- ōrum
akuz.	sēpt- um	sēpt- a
abl.	sēpt- ō	sēpt- īs

Poznámky

- pro skloňování neuter všech latinských deklinací platí dvě obecná pravidla:
 - **nominativ a akuzativ** má v singuláru i v plurálu vždy **shodný tvar**
 - **nominativ a akuzativ plurálu** je vždy zakončen na **-a**
- 2. deklinace je pro svůj charakteristický znak, samohlásku **-ō-** v zakončení genitivu plurálu **-ōrum** označována jako *ō-kmenová*
- z tvaru nominativu singuláru lze poznat rod substantiva: zakončení na **-us/-er** je typické pro maskulina, zakončení na **-um** pro neutra
- u substantiv zakončených v nominativu singuláru na **-er** se koncová samohláska **-e-** ze slovního základu vypouští (např. *cancer, crī, m.*)
- rozdílné zakončení mají vzory *nervus, ī, m.* a *sēptum, ī, n.* pouze v nominativu a akuzativu plurálu (*nervī x sēpta*)
- podle vzoru *nervus, ī, m.* se skloňují i mužské tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek končící v nominativu singuláru na **-us/-er**
- podle vzoru *sēptum, ī, n.* se skloňují i tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek určených pro neutra (v nom. sg. končí **-um**)

§1.2b

Řecká substantiva 2. deklinace

DOPLŇUJÍCÍ VZORY

nephros, ī, m.
cōlon, ī, n.

Charakteristika

- nominativ singuláru typicky končí na **-os/-us** nebo **-on/-um**
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-ī**
- rody substantiv: maskulina, neutra, výjimečně feminina (např. *methodus, ī, f., diameter, trī, f.*)

Skloňování

- vzor **nephros, ī, m.** je určen pro maskulina, vzor **cōlon, ī, n.** pro neutra
- vzor **nephros, ī, m.**

	sg.	pl.
nom.	nephr- os	nephr- ī
gen.	nephr- ī	nephr- ōrum
akuz.	nephr- on	nephr- ōs
abl.	nephr- ō	nephr- īs

- vzor **cōlon, ī, n.**

	sg.	pl.
nom.	cōl- on	cōl- a
gen.	cōl- ī	cōl- ōrum
akuz.	cōl- on	cōl- a
abl.	cōl- ō	cōl- īs

Poznámky

- z tvaru nominativu singuláru lze poznat rod substantiva: zakončení na **-os/-us** je typické pro maskulina, příp. feminina, zakončení na **-on/-um** pro neutra
- řecká substantiva 2. deklinace se skloňují stejným způsobem jako latinská (maskulina a feminina podle vzoru *nervus* a neutra podle *sēptum*); substantiva zakončená v nominativu singuláru na **-os** si v akuzativu singuláru zachovávají původní řeckou koncovku **-on**
- u některých řeckých slov se uplatňuje jak původní řecká, tak i polatinštěná podoba (*stomachos* i *stomachus*, *organon* i *organum*); u výrazů jako např. *carpus*, *tarsus* se původní řecké koncovky zcela latinizovaly

Souhrnný přehled zakončení substantiv 2. deklinace

	sg.		pl.	
nom.	-us/-er/-os (M, F)	-um/-on (N)	-ī (M, F)	-a (N)
gen.	-ī		-ōrum	
akuz.	-um/-on (M, F)	-um/-on (N)	-ōs (M, F)	-a (N)
abl.	-ō		-īs	

§1.3a

Latinská substantiva 3. deklinace

VZORY

auris, is, f.
pulmō, ōnis, m.

rēte, is, n.
corpus, oris, n.

Charakteristika

- různá zakončení nominativu singuláru
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-is**
- slovní základ často není rozpoznatelný z tvaru nominativu; v genitivu singuláru dochází u řady slov k rozšíření kmene
- rody substantiv: maskulina, feminina, neutra

Rozdělení dle typu kmene

Substantiva 3. deklinace se dle typu kmene dělí na i-kmeny a souhláskové kmeny:

- i-kmenová substantiva rodu mužského nebo ženského poznáme podle:
 - shodného počtu slabik ve tvaru nominativu a genitivu singuláru (jsou tzv. stejnoslabičná):
např. *auris, auris, f.; pūbēs, pūbis, f.*
 - zakončení genitivního kmene na dvě po sobě následující souhlásky:
např. *dens, dentis, m.; pars, partis, f.*
- i-kmenová substantiva rodu středního končí v nominativu singuláru na:
 - **-e** (např. *rēte, is, n.*)
 - **-ar** (např. *calcar, āris, n.*)
- pro substantiva se souhláskovým kmenem všech tří rodů je typické rozšíření tvaru v genitivu singuláru:
 - **pulmō > pulmōnis, m.**
 - **cervīx > cervīcis, f.**
 - **corpus > corporis, n.**

Skloňování i-kmenových substantiv

- vzor **auris, is, f.** je určen pro maskulina a feminina, vzor **rēte, is, n.** pro neutra

- skloňování vzoru **auris, is, f.:**

	sg.	pl.
nom.	aur- is	aur- ēs
gen.	aur- is	aur- ium
akuz.	aur- em	aur- ēs
abl.	aur- e	aur- ibus

- skloňování vzoru **rēte, is, n.:**

	sg.	pl.
nom.	rēt- e	rēt- ia
gen.	rēt- is	rēt- ium
akuz.	rēt- e	rēt- ia
abl.	rēt- ī	rēt- ibus

Skloňování substantiv se souhláskovým kmenem

- vzor **pulmō, ōnis, m.** je určen pro maskulina a feminina, vzor **corpus, oris, n.** pro neutra
 ➤ skloňování vzoru **pulmō, ōnis, m.:**

	sg.	pl.
nom.	pulmō	pulmōn- ēs
gen.	pulmōn- is	pulmōn- um
akuz.	pulmōn- em	pulmōn- ēs
abl.	pulmōn- e	pulmōn- ibus

- skloňování vzoru **corpus, oris, n.:**

	sg.	pl.
nom.	corpus	corpor- a
gen.	corpor- is	corpor- um
akuz.	corpus	corpor- a
abl.	corpor- e	corpor- ibus

Poznámky

- koncovky nepřímých pádů připojujeme vždy k slovnímu základu. Ten u substantiv 3. deklinace většinou nepoznáme z nominativu singuláru. Získáme jej z tvaru genitivu singuláru odtržením koncovky **-is**:

nominativ singuláru	genitiv singuláru	slovní základ
<i>regiō</i> <i>cavitās</i>	<i>regiōnis</i> <i>cavitātis</i>	regiōn- cavitāt-

- ze zakončení nominativu lze v některých případech poznat rod substantiva:

	zakončení nom. a gen. sg.	příklad
maskulina	-or, -ōris -ex, -icis	<i>dolor, ōris, m.</i> <i>apex, icis, m.</i>
feminina	-iō, -iōnis -itās, -itātis	<i>regiō, ōnis, f.</i> <i>cavitās, ātis, f.</i>
neutra	-men, -minis -us, -eris/-oris	<i>abdōmen, inis, n.</i> <i>pectus, oris, n.</i>

- obecná pravidla neuter platí i pro 3. deklinaci
- **nominativ a akuzativ** má v singuláru i v plurálu vždy **shodný tvar**
 - **nominativ a akuzativ plurálu** je vždy zakončen na **-a**
- rozdíl ve skloňování mezi vzory *auris, is, f.* a *pulmō, ōnis, m.*:
- zakončení genitivu plurálu: *aurium* x *pulmōnum*
- rozdíly ve skloňování mezi vzory *rēte, is, n.* a *corpus, oris, n.*:
- zakončení ablativu singuláru: *rētī* x *corpore*
 - zakončení nominativu plurálu: *rētia* x *corpora*
 - zakončení genitivu plurálu: *rētium* x *corporum*

Výjimky ve skloňování

- substantivum *os, ossis, n.* má v genitivu plurálu nepravidelný tvar *ossium*:

	sg.	pl.
nom.	os	oss- a
gen.	oss- is	oss- ium
akuz.	os	oss- a
abl.	oss- e	oss- ibus

- substantivum *vās, vāsīs, n.* se v plurálu skloňuje podle 2. deklinace (vzor *sēptum*):

	sg.	pl.
nom.	vās	vās- a
gen.	vās- is	vās- ōrum
akuz.	vās	vās- a
abl.	vās- e	vās- īs

§1.3b

Řecká substantiva 3. deklinace

DOPLŇUJÍCÍ VZOR

basis, is, f.

Charakteristika

- nominativ a genitiv singuláru: podle tvarů a zakončení v těchto dvou pádech se dělí do dvou typů:
 - stejnoslabičná: typicky končí na **-sis** nebo **-xis**; skloňují se podle vzoru *basis*
 - různoslabičná: v genitivu dochází k rozšíření kmene (tvar má vyšší počet slabik ve srovnání s nominativem); maskulina a feminina se skloňují podle vzoru *pulmō*, neutra podle *corpus*
- rody substantiv: maskulina, feminina, neutra

Skloňování

- vzor **basis, is, f.**:

	sg.	pl.
nom.	bas- is	bas- ēs
gen.	bas- is / -eos	bas- ium
akuz.	bas- im / -in	bas- ēs
abl.	bas- ī	bas- ibus

Poznámky

- vzor *basis* má v plurálu stejná zakončení jako *auris* (vzor pro latinská stejnoslabičná feminina); rozdíly mezi oběma vzory jsou ve tvarech nepřímých pádů v singuláru
- v genitivu a akuzativu singuláru vzoru *basis* je dvojitá možnost zakončení: první (gen. s *-is*, akuz. s *-im*) představuje polatinštěný tvar, který se používá v anatomické nomenklatuře, druhá (gen. s *-eos*, akuz. s *-in*) původní řecký tvar, který je charakteristický pro termíny z oblasti klinické medicíny
- podle vzoru *basis* se skloňují také tři latinská substantiva: *febris, is, f.* (horečka), *tussis, is, f.* (kašel), *tūberculōsis, is, f.* (tuberkulóza); u těchto slov se nepoužívají původní řecké koncovky (v tabulce vyznačené červeně)
- ze zakončení nominativu a genitivu singuláru lze poznat rod substantiva:

	zakončení nom. a gen. sg.	příklad
maskulina	-ēr, -ēris	<i>sphinctēr, ēris, m.</i>
feminina	-is, -idis -sis, -is	<i>parōtis, idis, f.</i> <i>basis, is, f.</i>
neutra	-ma, -matis	<i>derma, tis, n.</i>

Souhrnný přehled zakončení substantiv 3. deklinace

	sg.	pl.
nom.	různá zakončení	-ēs (M, F) -a/-ia (N)
gen.	-is/-eos	-um/-ium
akuz.	-em/-im/-in (M, F) = nom. sg. (N)	-ēs (M, F) -a/-ia (N)

abl.	-e/- ī	-ibus
------	--------	-------

§1.4

Substantiva 4. deklinace

VZORY

ductus, ūs, m.
genū, ūs, n.

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-us** nebo na **-ū**
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-ūs**
- rody substantiv: maskulina a neutra (*genū, ūs, n.* a *cornū, ūs, n.*), výjimečně feminina (*manus, ūs, f.*)

Skloňování

- vzor **ductus, -ūs, m.** je určen pro maskulina a feminina, vzor **genū, ūs, n.** pro neutra
- skloňování vzoru **ductus, ūs, m.:**

	sg.	pl.
nom.	duct- us	duct- ūs
gen.	duct- ūs	duct- uum
akuz.	duct- um	duct- ūs
abl.	duct- ū	duct- ibus

- skloňování vzoru **genū, ūs, n.:**

	sg.	pl.
nom.	gen- ū	gen- ua
gen.	gen- ūs	gen- uum
akuz.	gen- ū	gen- ua
abl.	gen- ū	gen- ibus

Poznámky

- obecná pravidla neuter platí i pro 4. deklinaci
 - **nominativ a akuzativ** má v singuláru i v plurálu vždy **shodný tvar**
 - **nominativ a akuzativ plurálu** je vždy zakončen na **-a**
- 4. deklinace je pro svůj charakteristický znak, samohlásku **-u-** v zakončení genitivu plurálu **-uum** označovaná jako *u-kmenová*
- ze zakončení základního tvaru lze rozpoznat rod substantiva:
 - **-us** (maskulina, popř. feminina)
 - **-ū** (neutra)

Souhrnný přehled zakončení substantiv 4. deklinace

	sg.		pl.	
nom.	-us (M, F)	-ū (N)	-ūs (M, F)	-ua (N)
gen.	-ūs		-uum	
akuz.	-um (M, F)	-ū (N)	-ūs (M, F)	-ua (N)
abl.	-ū		-ibus	

§1.5

Substantiva 5. deklinace

VZOR **faciēs, ēī, f.**

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-ēs**
- ve tvaru genitivu singuláru jsou zakončena na **-ēī**
- rody substantiv: feminina, výjimečně maskulina (*diēs, ēī, m.*)

Skloňování

- vzor **faciēs, ēī, f.**

	sg.	pl.
nom.	faci- ēs	faci- ēs
gen.	faci- ēī	faci- ērum
akuz.	faci- em	faci- ēs
abl.	faci- ē	faci- ēbus

Poznámka

- 5. deklinace je pro svůj charakteristický znak, samohlásku **-ē-** v zakončení genitivu plurálu **-ērum** označovaná jako *ē-kmenová*.

Souhrnný přehled zakončení substantiv 5. deklinace

	sg.	pl.
nom.	-ēs	-ēs
gen.	-ēī	-ērum
akuz.	-em	-ēs
abl.	-ē	-ēbus

§2

ADJEKTIVA

§2.1

Adjektiva 1. a 2. deklinace

VZOR

palātīnus, a, um

Charakteristika

- v nominativu singuláru mají pro každý rod zvláštní zakončení, jsou tzv. trojvýchodná
- v nominativu singuláru končí první tvar na **-us** nebo **-er**, druhý na **-a**, třetí na **-um**
- první tvar je určený pro spojení se substantivy mužského rodu (= mužský tvar), druhý pro spojení se substantivy ženského rodu (= ženský tvar), třetí pro spojení s neutry (střední tvar)

Příklady spojení substantiv s adjektivem 1. a 2. deklinace

M	F	N
<i>sulcus palātīnus</i>	<i>tonsilla palātīna</i>	<i>vēlum palātīnum</i>

Skloňování

- mužský tvar podle vzoru *nervus*
- ženský tvar podle vzoru *vēna*
- střední tvar podle vzoru *sēptum*

sg.	M	F	N
nom.	palātīn- us	palātīn- a	palātīn- um
gen.	palātīn- ī	palātīn- ae	palātīn- ī
akuz.	palātīn- um	palātīn- am	palātīn- um
abl.	palātīn- ō	palātīn- ā	palātīn- ō
pl.	M	F	N
nom.	palātīn- ī	palātīn- ae	palātīn- a
gen.	palātīn- ōrum	palātīn- ārum	palātīn- ōrum
akuz.	palātīn- ōs	palātīn- ās	palātīn- a
abl.	palātīn- īs	palātīn- īs	palātīn- īs

Poznámky

- adjektiva 1. a 2. deklinace mohou být v nominativu singuláru zakončena:

zakončení nom. sg.	příklad
-us, a, -um	<i>palātīnus, a, um</i>
-er, -ra, -rum	<i>dexter, tra, trum</i>
-er, -era, -erum	<i>līber, era, erum</i>

- u adjektiv se zakončením na *-er, -ra, -rum* se v genitivu singuláru vypouští koncová samohláska **-e** (srov. substantivum *cancer, crī, m.*)
 - u adjektiv se zakončením na *-er, -era, -erum* v genitivu singuláru zůstává koncová samohláska **-e** součástí slovního základu
 - zda u konkrétního adjektiva dojde k vypuštění koncové samohlásky **-e** nebo jejímu zachování ve slovním základu, rozpoznáme z tvarů adjektiva pro feminina a neutra
- adjektivum si stále uchovává svůj vzor; ve spojení se substantivem, které se skloňuje podle stejného vzoru, budou zakončení u obou slov shodná:

	sg.		pl.	
nom.	tonsilla a	palātīna a	tonsill ae	palātīna e
gen.	tonsill ae	palātīna e	tonsill arum	palātīn arum
akuz.	tonsill am	palātīn am	tonsill ās	palātīn ās
abl.	tonsill ā	palātīn ā	tonsill īs	palātīn īs

- pokud se adjektivum vyskytne ve spojení se substantivem skloňovaným podle jiného vzoru, budou zakončení obou slov odlišná:

	sg.		pl.	
nom.	diameter	oblīqua a	diametr ī	oblīqua e
gen.	diametr ī	oblīqua e	diametr orum	oblīqua rum
akuz.	diametr um	oblīqua am	diametr os	oblīqua ās
abl.	diametr ō	oblīqua ā	diametr īs	oblīqua īs

§2.2

Adjektiva 3. deklinace

DOPLŇUJÍCÍ VZORY

nāsālis, e
simplex

Charakteristika

- podle počtu tvarů a zakončení v nominativu singuláru rozlišujeme adjektiva 3. deklinace:

- *dvojvýchodná*: v nominativu singuláru mají dva tvary, první s koncovkou **-is** je společný pro maskulina a feminina, druhý tvar s koncovkou **-e** je určený pro neutra, např. *nāsālis, nāsāle*
- *jednovýchodná*: v nominativu singuláru mají jeden tvar společný pro všechny tři rody; nejčastěji jsou zakončena na **-ex** (např. *simplex*), **-ns** (např. *abdūcēns*) a **-s** (např. *teres*)

Příklady spojení substantiv s dvojvýchodným adjektivem *nāsālis, e*

M	F	N
<i>margō nāsālis</i>	<i>crista nāsālis</i>	<i>os nāsāle</i>

Příklady spojení substantiv s jednovýchodným adjektivem *simplex*

M	F	N
<i>lobulus simplex</i>	<i>articulātiō simplex</i>	<i>crūs simplex</i>

Skloňování

- mužské a ženské tvary adjektiv 3. deklinace se skloňují podle vzoru *auris* s výjimkou ablativu singuláru, kde mají koncovku **-ī** místo **-e**; střední tvary podle vzoru *rēte*
- skloňování dvojvýchodného adjektiva **nāsālis, e**

sg.	M	F	N
nom.	nāsāl- is	nāsāl- is	nāsāl- e
gen.	nāsāl- is	nāsāl- is	nāsāl- is
akuz.	nāsāl- em	nāsāl- em	nāsāl- e
abl.	nāsāl- ī	nāsāl- ī	nāsāl- ī
pl.	M	F	N
nom.	nāsāl- ēs	nāsāl- ēs	nāsāl- ia
gen.	nāsāl- ium	nāsāl- ium	nāsāl- ium
akuz.	nāsāl- ēs	nāsāl- ēs	nāsāl- ia
abl.	nāsāl- ibus	nāsāl- ibus	nāsāl- ibus

- skloňování jednovýchodného adjektiva **simplex**

sg.	M	F	N
nom.	simplex	simplex	simplex
gen.	simplic- is	simplic- is	simplic- is
akuz.	simplic- em	simplic- em	simplex
abl.	simplic- ī	simplic- ī	simplic- ī

pl.	M	F	N
nom.	simplic- ēs	simplic- ēs	simplic- ia
gen.	simplic- ium	simplic- ium	simplic- ium
akuz.	simplic- ēs	simplic- ēs	simplic- ia
abl.	simplic- ibus	simplic- ibus	simplic- ibus

Poznámky

- adjektiva 3. deklinace jsou pro svůj charakteristický znak, samohlásku **-i** v zakončení genitivu plurálu **-ium** označována jako i-kmenová

§3

STUPŇOVÁNÍ LATINSKÝCH ADJEKTIV

Stupňování přídavných jmen představuje možnost vyjádřit pomocí adjektiva různé stupně téže vlastnosti. Kromě základního stupně (pozitivu) rozlišujeme druhý stupeň (komparativ) a třetí stupeň (superlativ). Komparativ se užívá při srovnání dvou objektů pro vyjádření vyššího stupně vlastnosti. Funkcí superlativu je vyjádřit nejvyšší stupeň vlastnosti při srovnání jednoho předmětu s několika jinými.

§3.1

Komparativ

VZOR

lātior, ius

Charakteristika

- nominativ singuláru je zakončen příponou **-ior** (mužské a ženské tvary) a **-ius** (střední tvary);
- při pravidelném stupňování se komparativy tvoří připojením přípony **-ior, -ius** ke genitivnímu kmeni adjektiva, např. *lātus, a, um* > *lātior, lātius*
- komparativy jsou dvojnásobná adjektiva 3. deklinace a patří mezi souhláskové kmeny

Skloňování

- tvary pro maskulina a feminina s příponou **-ior** se skloňují podle vzoru *pulmō* a tvar pro neutra s příponou **-ius** podle vzoru *corpus*
- skloňování vzoru **lātior, ius**

sg.	M	F	N
nom.	lāt- ior	lāt- ior	lāt- ius
gen.	lāt- ior-is	lāt- ior-is	lāt- ior-is
akuz.	lāt- ior-em	lāt- ior-em	lāt- ius
abl.	lāt- ior-e	lāt- ior-e	lāt- ior-e

pl.	M	F	N
nom.	lāt-ior-ēs	lāt-ior-ēs	lāt-ior-a
gen.	lāt-ior-um	lāt-ior-um	lāt-ior-um
akuz.	lāt-ior-ēs	lāt-ior-ēs	lāt-ior-a
abl.	lāt-ior-ibus	lāt-ior-ibus	lāt-ior-ibus

§3.2

Superlativ

VZOR

lātissimus, a, um

Charakteristika

- nominativ singuláru je zakončen příponou **-issimus, -issima, -issimum**
- při pravidelném stupňování se superlativy tvoří připojením přípony **-issimus, -issima, -issimum** ke genitivnímu kmeni adjektiva, např. *lātus, a, um* > *lātissimus, lātissima, lātissimum*
- superlativy jsou trojvýchodná adjektiva 1. a 2. deklinace

Skloňování

- mužské tvary s příponou *-issimus* se skloňují podle vzoru *nervus*, ženské tvary s příponou *-issima* podle vzoru *vēna*, střední tvary s příponou *-issimum* podle vzoru *sēptum*
- skloňování vzoru **lātissimus, a, um**

sg.	M	F	N
nom.	lāt-issim-us	lāt-issim-a	lāt-issim-um
gen.	lāt-issim-ī	lāt-issim-ae	lāt-issim-ī
akuz.	lāt-issim-um	lāt-issim-am	lāt-issim-um
abl.	lāt-issim-ō	lāt-issim-ā	lāt-issim-ō
pl.	M	F	N
nom.	lāt-issim-ī	lāt-issim-ae	lāt-issim-a
gen.	lāt-issim-ōrum	lāt-issim-ārum	lāt-issim-ōrum
akuz.	lāt-issim-ōs	lāt-issim-ās	lāt-issim-a
abl.	lāt-issim-īs	lāt-issim-īs	lāt-issim-īs

§3.3

Nepravidelné stupňování

- u nepravidelného stupňování se jednotlivé stupně tvoří od odlišných kmenů adjektiva:

pozitiv	komparativ	superlativ
<i>magnus, magna, magnum</i>	major, majus	maximus, maxima, maximum
<i>parvus, parva, parvum</i>	minor, minus	minimus, minima, minimum

§3.4

Neúplné stupňování

- některé adjektivní tvary komparativu, resp. superlativu pocházejí z latinských předložek a chybí jim tvar v pozitivu:

předložka	komparativ	superlativ
<i>ante</i>	anterior, anterior	-
<i>post</i>	posterior, posterior	-
<i>īnfra</i>	īnferior, īnferius	īntimus, īntima, īntimum
<i>supra</i>	superior, superius	suprēmum, suprēma, suprēmum

§3.5

Překlad komparativů a superlativů v anatomických termínech

To, že se jedná o komparativní, resp. superlativní tvary, se u anatomických termínů v překladu do češtiny většinou neprojevívá. Obtížnější je aktivní překlad do latiny zejména s použitím komparativů *major/majus* a *minor/minus* a superlativů. Obecně platí, že se latinské komparativy používají tehdy, pokud se tatáž anatomická struktura vyskytuje v protikladném umístění (*labium superius/īnferius* „horní/dolní ret“) nebo s protikladnou mírou určité vlastnosti (*forāmen palātīnum majus/minus* „velký/malý patrový otvor“). Superlativ odráží nejvyšší míru vlastnosti ve srovnání s obdobnými strukturami určité části lidského těla (*mūsculus lātissimus dorsī* „široký sval zad“).

§4

ČÍSLOVKY

Latinské řadové číslovky

Z celé škály latinských číslovek se v lékařských termínech užívají především číslovky řadové, nejčastěji ty, které vyjadřují pořadí 1.-12.:

1. <i>prīmus, a, um</i>	<i>první</i>
2. <i>secundus, a, um</i>	<i>druhý, á, é</i>
3. <i>tertius, a, um</i>	<i>třetí</i>
4. <i>quārtus, a, um</i>	<i>čtvrtý, á, é</i>
5. <i>quīntus, a, um</i>	<i>pátý, á, é</i>
6. <i>sextus, a, um</i>	<i>šestý, á, é</i>

7.	<i>septimus, a, um</i>	<i>sedmý, á, é</i>
8.	<i>octāvus, a, um</i>	<i>osmý, á, é</i>
9.	<i>nōnus, a, um</i>	<i>devátý, á, é</i>
10.	<i>decimus, a, um</i>	<i>desátý, á, é</i>
11.	<i>ūndecimus, a, um</i>	<i>jedenáctý, á, é</i>
12.	<i>duodecimus, a, um</i>	<i>dvanáctý, á, é</i>

Řadové číslovky se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace, např. *digitus quīntus*, gen. sg. *digitī quīntī*; *vertebra septima*, gen. sg. *vertebrae septimae*; *os tertium*, gen. sg. *ossis tertiī*.

§5

PŘEDLOŽKY

Latinské předložky se pojí s akuzativem nebo ablativem. Některé z nich (*in, sub*) se mohou vyskytovat ve spojení s oběma pády.

§5.1

Latinské předložky s akuzativem

<i>ad</i>	k, do, při	<i>intrā</i>	v, uvnitř, za, během
<i>ante</i>	před	<i>per</i>	skrz, přes, pomocí
<i>circum</i>	okolo, kolem	<i>post</i>	po, za
<i>contrā</i>	proti	<i>propter</i>	pro, kvůli
<i>extrā</i>	mimo, vně	<i>secundum</i>	podle
<i>īnfrā</i>	pod	<i>suprā</i>	nad
<i>inter</i>	mezi	<i>trāns</i>	přes

§5.2

Latinské předložky s ablativem

<i>ā, ab</i>	od	<i>ē, ex</i>	z, ze; kvůli (o příčině)
<i>cum</i>	s, se, spolu	<i>prō</i>	pro
<i>dē</i>	z, ze (shora dolů); o	<i>sine</i>	bez
<i>in</i>	v, na (kde?); při (kdy?)	<i>sub</i>	pod (kde?)

§5.3

Latinské předložky s akuzativem a ablativem (= *in, sub*)

Latinské předložky *in* a *sub* se mohou pojit s akuzativem i ablativem:

- v případě použití akuzativu vyjadřují směr (odpověď na otázku *kam?*), např.:
Carcinōma pancreatis in vēnam portae incrēscēns
Zhoubný nádor slinivky břišní vrůstající **do** vrátnicové žíly

- v případě použití ablativu vyjadřují místo (odpověď na otázku *kde?*), např.:
Status post amputatiōnem in crūre/ sub genū
Stav po amputaci v bérkové oblasti/ **pod** kolenem

§6

PŘÍSLOVCE

Použití latinských příslovcí v lékařských dokumentech je velmi omezené, nejčastěji se vyskytuje:
vērīsimiliter pravděpodobně

SYNTAX

§7

Pozice adjektiva

V latinských termínech obvykle stojí přídavné jméno až za substantivem, s nímž tvoří spojení, např.:

vertebra thōrācica = hrudní obratel

Existují i výjimky z tohoto pravidla (tzv. postpozice latinských přídavných jmen), jsou však vzácné, např.:

dūra māter encephalī = tvrdá mozková plena

§8

Shodný a neshodný přívlástek

Shodným přívlástkem bývá nejčastěji adjektivum ve spojení s nadřazeným substantivem. Pro taková spojení platí pravidlo shody v rodě, čísle a pádě. Např.:

vertebra thōrācica = hrudní obratel (nom. sg.)

vertebrae thōrācicae = hrudní obratle (nom. pl.)

vertebrārum thōrācicārum = hrudních obratlů (gen. pl.)

Neshodný přívlástek obvykle představuje genitivní tvar substantiva ve spojení s nadřazeným substantivem. Např.:

āreola (nom. sg.) *mammae* (gen. sg.) = dvorec prsu

Dalším typem neshodného přívlástku je spojení s předložkovou vazbou, např.:

Status post tonsillitidem = stav po zánětu mandlí

JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA KLINICKÉ TERMINOLOGIE

Stejně jako v oblasti anatomického názvosloví i v klinických termínech převládají nominativní a genitivní tvary substantiv a adjektiv. Pro klinické termíny je příznačná převaha řeckých slovních základů a výskyt gramatických jevů převzatých z řečtiny. Latinsko-řecké klinické termíny se obvykle uplatňují v klinických diagnózách. Pod klinickou diagnózou rozumíme rozpoznání a pojmenování choroby, resp. zranění klinickým lékařem.

§9

Specifika klinických termínů

Klinické termíny mají z jazykového hlediska celou řadu specifických rysů:

§9.1 preference řeckých gramatických jevů

U řeckých slov se v klinických termínech typicky uplatňují (popř. upřednostňují) původní řecké koncovky, např.:

Carcinōma baseos linguae = rakovina spodiny jazyka

§9.2 postavení adjektiva specifikujícího poranění nebo onemocnění

Přídavné jméno charakterizující ránu, poranění či nemoc může stát:

- těsně za substantivem, se kterým vytváří spojení, např.:
Fractūra comminutiva partis proximālis ulnae lateris dextrī
= tříštivá zlomenina proximální části pravé loketní kosti
- až na konci klinického termínu, např.:
Fractūra partis proximālis ulnae lateris dextrī comminutiva

§9.3 použití předložkových vazeb

Slouží nejčastěji k vyjádření:

- časového souběhu nebo návaznosti, např.:
Status post resectiōnem cōlī sīgmoīdeī ante annōs XV
= stav po vynětí esovitého tračníku před patnácti lety
- umístění, směru, např.:
Metastasēs ad pulmōnēs = druhotná ložiska rakoviny šířící se do plic
- způsobu, charakteru, míry, účinku, např.:
Fractūra clāviculae dextrae cum dislocātiōne ad latus
= zlomenina pravé klíční kosti s posunem ke straně
- důvodu, např.:
Chēmōtherapia propter carcinōma
= chemoterapie z důvodu rakoviny
- příčiny, např.:
Īleus intestinī tenuis ex² adhaesiōnibus
= neprůchodnost tenkého střeva způsobená srůsty

§9.4 vyjádření strany

Určení pravé, levé strany nebo obou stran se vyjadřuje opisně, a to genitivním tvarem od spojení *latus dextrum/sinistrum/utrumque*:

vpravo = **lateris dextrī** (zkratka **l. dx.**)
vlevo = **lateris sinistrī** (zkratka **l. sin.**)
na obou stranách = **lateris utriusque** (zkratka **l. utr.**)

Např. *Ruptūra tendinis Achillis³ lateris dextrī* = prasknutí pravé Achillovy šlachy

² Předložka *ē, ex* má význam „z, ze; kvůli (o příčině)“ a pojí se s ablativem.

³ *Achillēs, is, m.* = Achilles (bájný řecký hrdina)

§9.5 vyjádření stupně poranění, onemocnění

Stupeň poranění, poškození nebo onemocnění se opisuje pomocí genitivního tvaru spojení substantiva *gradus* s adjektivem v komparativu nebo superlativu, resp. s řadovou číslovkou:

Např. *Ruptūra liēnis gradūs minōris/majōris/minimī/maximī*
prasknutí sleziny menšího/většího/nejmenšího/největšího stupně
Āsthma bronchiāle gradūs prīmi/secundī/tertiī/quarti
Průduškové astma prvního/druhého/třetího/čtvrtého stupně

§9.6 vyjádření zánětlivého onemocnění

U pojmenování zánětlivých onemocnění se nejčastěji uplatňuje přípona **-itis** (gen. sg. **-itidis**), která se připojuje ke genitivnímu kmeni substantiva označujícího postižený orgán.

Např. *hepatītis, itidis, f.* = zánětlivé onemocnění jater
encephalītis, itidis, f. = zánětlivé onemocnění mozku
gastrītis, itidis, f. = zánětlivé onemocnění žaludku

§9.7 vyjádření nádorového onemocnění

Nádory se obvykle označují výrazy s příponou **-ōma** (gen. sg. **-ōmatis**).

Např. *myōma, tis, n.* = svalový nádor
lipōma, tis, n. = tukový nádor

§9.8 klinická eponyma

Eponyma představují pojmenování nemocí, úrazů nebo zákroků s použitím vlastních jmen osobností, které se významnou měrou zasloužily o objev, popis nemoci nebo jejího příznaku či o provedení určitého lékařského zákroku a vyšetřovací metody.

Např. *Faciēs Hippocratica* (výraz tváře těžce nemocných lidí před smrtí, pro něhož jsou typické propadlé tváře, zapadlé oči a špičatý nos; jako první jej velmi přesně popsal Hippokratés)

Morbus Crohn (Crohnova nemoc; zánětlivé střevní onemocnění, na jehož popisu se významně podílel americký gastroenterolog Burrill Bernard Crohn)

Sectiō caesarea secundum Geppert (císařský řez podle Gepperta, významného německého porodníka, který tento lékařský zákrok prosadil)

§9.9 užívání zkratek a akronymů

Pro klinické diagnózy je typické užívání zkratek a zkratkových pojmenování vzniklých spojením začátečních písmen několika slov, resp. slovních základů, tzv. akronymů.

Např. *Ca colī sīgmoideī* (Ca: carcinōma) = rakovina esovitého tračníku

Fr. collī femoris l. sin. (Fr.: frāctūra; l. sin.: lateris sinistrī) = zlomenina krčku levé stehenní kosti

St. p. TE (St. p.: Status post; TE: tōnsillectomiam⁴) = stav po chirurgickém odstranění mandlí

§9.10 vyjádření nejistoty lékaře o platnosti stanovené diagnózy

⁴ *tōnsillectomia, ae f.* = chirurgické odstranění mandlí (jedná se o kompozitum složené ze dvou slov: *tōnsilla* a *ectomia*).

V klinických dokumentech se míra jistoty lékaře o platnosti stanovené diagnózy vyjadřuje opisem. V případě podezření se užívá adjektivního výrazu *suspectus*, *a*, *um* ve funkci shodného přívlastku, popř. spojení substantiva *suspīciō* s genitivním tvarem názvu nemoci, poruchy nebo poranění. Pro vyjádření přesvědčení lékaře o platnosti diagnózy se uplatňuje postponované adverbium *vērīsimiliter* (častěji ve zkratce *vs.*).

Např. *Commōtiō cerebrī suspecta*, resp. *Suspīciō commōtiōnis cerebrī*
 = podezření na otřes mozku
Commōtiō cerebrī, vs. = pravděpodobný otřes mozku

SLOVOTVORBA

Slovotvorba zahrnuje odvozování (derivaci) slov pomocí předpon (prefixů), přípon (sufixů) a skládání slov z více slovních základů (kompozice).

§10

DERIVACE

§10.1

Odvozování slov latinskými předponami

Předpony (prefixy) pozměňují a upravují význam odvozovaného slova nejčastěji z hlediska:

- a) umístění (lokalizace)
- b) časového zařazení (temporalizace)
- c) záporu (negace)
- d) určení, upřesnění (identifikace), např. typu, míry apod.

V platnosti předpon se nejčastěji vyskytují latinské předložky.

Latinské předpony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
ā-/ab- (abs-)	od	<i>ablātiō</i> <i>abscessus</i>	odnětí absces
ad- (af-, ap-, as-)	při, u, do, k	<i>adhaesiō</i> <i>afferēns</i> <i>appendix</i> <i>ascendēns</i>	přilnavost, srůst přívodný přívěsek stoupající, vzestupný
ante-	před	<i>antepositiō</i>	chirurgické posunutí orgánu dopředu
circum-	kolem, okolo	<i>circumferentia</i>	obvod, rozsah
contrā-	proti	<i>contrāincīsiō</i>	chirurgický řez vedený opačným směrem, než byl původní řez
com- (co-, col-, con) ← <i>cum</i>	s, se, spolu	<i>commōtiō</i> <i>coāgulātiō</i> <i>collāpsus</i> <i>congelātiō</i>	otřes srážení krve selhání, zhroucení zmrznutí, omrzlina

dē- (dēs-)	od- s, se (shora dolů)	<i>dēviātiō</i> <i>dēsīnfectiō</i>	odchýlení odstranění nákazy
dis- (di-, dif-)	1. roz- 2. zápor	<i>dislocātiō</i> <i>dīlacerātiō</i> <i>difficilis</i>	rozmístění, posun roztržení nesnadný, obtížný
ē-/ex- (ef-)	z, ze, vy-	<i>ērectiō</i> <i>excīsiō</i> <i>efferēns</i>	vzpřímení, ztopoření vyříznutí odvodný
extrā-	mimo, vně	<i>extrāuterīnus</i>	mimoděložní
in- (im-, il-, ir-)	1. v, na, dovnitř 2. zápor	<i>incīsiō</i> <i>irritātiō</i> <i>inoperābilis</i> <i>immōbilitās</i> <i>illegālis</i>	řez, naříznutí dráždění neoperovatelný nepohyblivost nezákonný
īnfrā-	pod	<i>īnfrāorbitālis</i>	podočnicový
inter-	mezi	<i>interactiō</i>	vzájemné působení
intrā-	uvnitř, během	<i>intrānātālis</i>	vzniklý při porodu
ob- (oc-, op-)	proti, za	<i>obstructiō</i> <i>occiput</i> <i>oppōnēns</i>	uzavření, překážka záhlaví, týl opačný, stavějící se proti
per-	skrz, přes; vysoký stupeň	<i>perforāns</i> <i>peraciditās</i>	prostupující, pronikající překyselení
post-	po, za	<i>posttraumaticus</i> <i>postmolāris</i>	poúrazový ležící za stoličkou
prae-	před	<i>praenātālis</i> <i>praecordium</i>	před narozením oblast před srdcem
prō-	vpřed	<i>prōminēns</i>	vyčnívající
re-	znovu, opět, zpět	<i>resūtūra</i> <i>remittēns</i>	opakované sešití dočasně ustupující
sub- (suc-, suf-, sup-, sus-)	pod, dole; nižší stupeň	<i>sublinguālis</i> <i>suspīciō</i> <i>subfebris</i>	podjazykový podezření zvýšená teplota
super-, suprā-	nad	<i>superficiālis</i> <i>suprāspīnātus</i>	povrchový nadhřebenový
trāns-	přes, pře-	<i>trānsfūsiō</i>	přelévání

§10.2

Odvozování slov latinskými příponami

Odvozováním slov pomocí sufixů se rozumí připojení přípony ke genitivnímu kmeni základového slova. I přípony fungují jako nositelé specifického významu, tzn., že upravují nebo pozměňují význam derivovaného slova.

Latinské substantivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-(c)ulus, a, um -ellus, a, um -olus, a, um	zdrobněliny	<i>denticulus</i> <i>cerebellum</i> <i>artēriola</i>	zoubek mozeček tepénka
-itās	1. vlastnost 2. stav	<i>aciditās</i> <i>dēformitās</i>	kyselost znetvoření
-(t)iō -(s)iō -(x)iō	činnost nebo její výsledek	<i>abductiō</i> <i>tensiō</i> <i>flexiō</i>	odtažení napětí, tlak ohýbání, ohnutí, ohyb
-(t)or -(s)or -(x)or	činitel	<i>abductor</i> <i>tensor</i> <i>flexor</i>	odtahovač napínač ohybač
-(t)ūra -(s)ūra	činnost nebo její výsledek	<i>curvātūra</i> <i>incīsūra</i>	zakřivení zářez

§10.2a Latinská deminutiva

Latinské zdrobněliny se tvoří od slovního základu připojením jedné z typických přípon:

- **-olus, a, um** *artēria* („tepna“) → *artēriola* („tepénka“)
- **-(c)ulus, a, um** *dēns* („zub“) → *denticulus* („zoubek“)
- **-ellus, a, um** *cerebrum* („mozek“) → *cerebellum* („mozeček“)

Rod odvozeného substantiva zůstává zachován. Latinská deminutiva jsou vždy substantivy 1. nebo 2. deklinace.

Latinské adjektivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-ālis, e -āris, e	vztah, příslušnost	<i>temporālis, e</i> <i>mūsculāris, e</i>	spánkový svalový
-ātus, a, um	opatřený něčím	<i>caudātus, a, um</i>	opatřený ocasem, ocasatý
-eus, a, um -āneus, a, um	vztah, příslušnost	<i>osseus, a, um</i> <i>cutāneus, a, um</i>	kostní kožní
-ilis, e -bilis, e	možnost, schopnost	<i>fragilis, e</i> <i>operābilis, e</i>	křehký, lámavý operovatelný
-ōsus, a, um	1. příslušnost 2. hojnost	<i>vēnōsus, a, um</i> <i>ulcerōsus, a, um</i>	žilní vředovitý

§10.2b Latinská adjektiva s příponou -ālis, -āle/ -āris, -āre

Latinské adjektivum s významem příslušnosti nebo vztahu se nejčastěji tvoří příponami *-ālis*, *-āle*, resp. *-āris*, *-āre*, které se připojí ke genitivnímu kmeni substantiva, od něhož se dané adjektivum odvozuje. Varianta *-āris*, *-āre* se používá v případě, že této příponě předchází slabika obsahující hlásku *l*.

slovníkový tvar substantiva	kmen substantiva	odvozené adjektivum s významem příslušnosti/vztahu
pariēs, pariet-is, m.	pariet-	<i>parietālis, parietāle</i>
mūsculus, ī, m.	mūscul-	<i>mūsculāris, mūsculāre</i>

§10.3

Odvozování slov řeckými předponami

Řecké předpony mají obdobnou funkci jako latinské prefixy. Slouží k pozměnění významu základového slova z hlediska označení místa, času, identifikace nebo negace. Většina řeckých prefixů pochází z předložek.

Řecké předpony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
a- (an-)	zápor	<i>apnoë</i> <i>anaemia</i>	zástava dechu chudokrevnost
ana-	1. opět, znovu 2. roz-	<i>anastomōsis</i> <i>analysis</i>	spojení, propojení rozklad
anti- (ant-)	proti	<i>antisēpsis</i>	ničení choroboplodných zárodků dezinfekcí
apo-	od, pryč	<i>apophysis</i>	výrůstek, hrbolek kosti
cata-	z, ze (shora dolů)	<i>catarrhus</i>	katar (zánět sliznice provázený tvorbou sekretu)
dia- (di-)	1. roz- 2. skrz 3. mezi	<i>diagnōsis</i> <i>diabētēs</i> <i>diencephalon</i>	rozpoznání (nemoci) úplavice mezimozek
dys-	porucha, obtížnost	<i>dystrophia</i> <i>dyspnoë</i>	porucha výživy dušnost, namáhavé dýchání
ec-, ecto-, exo-	vně, mimo	<i>ectopia</i>	chybné uložení orgánu mimo své obvyklé místo
en- (em-)	v, dovnitř	<i>encephalon</i> <i>embolia</i>	mozek vmetnutí
endo- (end-)	uvnitř	<i>endocardium</i>	srdeční nitroblána
epi- (ep-)	na, nad, při	<i>epidermis</i> <i>epigastrium</i> <i>epicardium</i>	pokožka nadbřišek přísrdečník
eu-	dobře, normální stav	<i>eupnoë</i> <i>euthanasia</i>	normální, pravidelné dýchání důstojné ukončení života
hyper-	1. nad (místně) 2. zvýšená činnost	<i>hypertonia</i> <i>hypertrophia</i>	vysoký tlak, zvýšené svalové napětí zbytnění, zvětšení
hypo- (hyp-)	1. pod (místně) 2. snížený stupeň	<i>hypophysis</i> <i>hypotrophia</i>	mozkový podvěsek podvýživa
meta- (met-)	1. za, po 2. změna	<i>metencephalon</i> <i>metastasis</i> <i>metabolismus</i>	zadní mozek druhotné ložisko látková přeměna
para- (par-)	1. při, vedle 2. podobnost	<i>paramētrium</i> <i>parasitus</i> <i>paratyphus</i>	děložní vazivo příživník, parazit onemocnění podobné tyfu
peri-	kolem, okolo	<i>periosteum</i> <i>pericardium</i>	okostice osrdečník
pro-	před	<i>prognōsis</i>	předpověď
syn- (sy-, sym-)	s, se, spolu	<i>synostōsis</i> <i>syndrōma</i>	kostěný srůst sousedních kostí soubor příznaků určitého

			onemocnění
--	--	--	------------

§10.4

Odvozování slov řeckými příponami

Následující přehled řeckých substantivních přípon obsahuje ty nejdůležitější a nejčastěji používané, jejichž znalost je zásadní zejména pro orientaci v klinické terminologii.

Řecké substantivní přípony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
-ia	onemocnění	<i>ischaemia</i>	místní nedokrevnost tkáně nebo orgánu
-iāsis	onemocnění (jeho původ nebo přirovnání)	<i>cholēlithiāsis</i> <i>psōriāsis</i>	žlučové kameny lupénka
-ismus	onemocnění, odchylka od normy	<i>alcoholismus</i> <i>strabismus</i>	nadměrné užívání alkoholu šilhání
-ītis	zánět	<i>arthritīs</i>	zánět kloubu
-ōsis	onemocnění (pro které není charakteristický zánět)	<i>nephrosīs</i> <i>psychōsis</i>	nezánětlivé onemocnění ledvin duševní onemocnění
-ōma	nádor	<i>myōma</i>	nezhoubný nádor ze svalové tkáně
-ōmatōsis	mnohonásobný výskyt nádorů	<i>myōmatōsis</i>	mnohonásobný výskyt nádorů ze svalové tkáně

Řecké adjektivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-eus, a, um	vztah, příslušnost	<i>oesophageus, a, um</i>	jícnový, patřící k jícnu
-icus, a, um	vztah, příslušnost	<i>gastricus, a, um</i>	žaludeční
-īdeus, a, um	podobnost	<i>pterygoīdeus, a, um</i>	křídlový (podobný křídlu)

§10.4a Řecká adjektiva s příponou *-icus, -ica, -icum* a *-eus, -ea, -eum*

Řecká adjektiva s významem vztahu nebo příslušnosti se nejčastěji tvoří příponami *-icus, -ica, -icum* nebo *-eus, -ea, -eum*. I tyto přípony se připojují ke genitivnímu kmeni substantiva, od kterého se adjektivum odvozuje.

slovníkový tvar substantiva	kmen substantiva	odvozené adjektivum s významem příslušnosti/vztahu
hēpar, hēpat-is, n.	hēpat-	<i>hēpaticus, hēpatica, hēpaticum</i>
larynx, laryng-is, m.	laryng-	<i>laryngeus, laryngea, laryngeum</i>

§10.4b Řecká adjektiva s příponou -īdeus, -īdea, -īdeum

Pomocí řecké přípony -īdeus, -īdea, -īdeum se zpravidla vyjadřuje podobnost tvaru, např.

- *sūtūra lambdoīdea* „šev tvarem podobný řeckému písmenu Λ“
- *mūsculus deltoīdeus* „sval tvarem podobný řeckému písmenu Δ“
- *cōlon sīgmoīdeum* „tračník tvarem podobný řeckému písmenu ζ“
- *os hyoīdeum* „kost tvarem podobná řeckému písmenu υ“

V anatomické nomenklatuře je velmi časté spojení takto odvozeného řeckého adjektiva se substantivem *prōcessus*, např.

- *prōcessus coracoīdeus* zobcovitý výběžek (lopatky)
- *prōcessus corōnoīdeus* věnčitý výběžek (dolní čelisti)
- *prōcessus pterygoīdeus* křídlovitý výběžek (klínové kosti)
- *prōcessus xiphoīdeus* mečovitý výběžek (hrudní kosti)

§11

KOMPOZICE

Složené slovo (kompozitum) vzniká spojením dvou nebo více slovních základů (komponentů). Typický model dvouslovného složeného termínu je následující:

	genitivní kmen 1. komponentu	+ spojovací vokál +	2. komponent
<i>nāsolabiālis</i> (nosoretní)	<i>nās</i>	+ o +	<i>labiālis</i>
	<i>nos</i>	+ o +	<i>retní</i>

Spojovacím vokálem je stejně jako v češtině nejčastěji **-o-**. Tento spojovací prvek se neuplatňuje u všech složenin. Chybí zejména tehdy, když na švu spojovaných komponentů již figuruje samohláska (první z komponentů končí, nebo druhé slovo začíná na samohlásku).

Např. *poly-arthritis* (zánět mnoha kloubů)
gastr-odynia (bolest žaludku)

Kromě **-o-** se jako spojovací vokál užívá **-i-**, a to zejména tehdy, pokud je první z komponentů číslovka (např. *secund-ī-gravida* „podruhé těhotná žena“) nebo druhou složku představuje výraz *-formis* (např. *pis-i-formis* „hráškový“), příp. *-fer* (např. *bil-i-fer* „žlučovodný“).

Kompozita se v lékařské terminologii vyskytují běžně. Nezřídka se kombinují i slovní základy různého jazykového původu (v takových případech mluvíme o tzv. hybridních kompozitech).

Např. *tōnsillectomia* „chirurgické odstranění mandlí“ (lat. *tōnsilla* + řec. *ektomē*)

Zatímco v anatomické nomenklatuře převažují latinské slovní základy, je pro klinickou terminologii charakteristická preference řeckých slovních základů.

Např. *vertebra* = termín pro obratel v anatomické nomenklatuře

spondylomalacia = klinický termín označující měknutí obratlů (řec. *spondylos* „obratel“)

U latinských kompozit jsou slovtvorná struktura i význam termínu většinou snadno rozpoznatelné na základě znalosti slovní zásoby z předcházejících lekcí a znalosti principů slovtvorby.

Např. *articulātiō tālocrūrālis* (doslova kloub hleznobércový)

ligāmentum atlantooccipitāle (nosičotýlní vaz)

Pro schopnost analyzovat řecká kompozita je nutné se nejprve seznámit se základním okruhem nejčastěji užívaných řeckých slovních základů. Mnohé z nich se jinde než v odvozených nebo složených termínech nevyskytují (např. od řeckého výrazu pro sval *mýs* se uplatňuje jen slovní základ **my-**: *myītis* „zánět svalů“, *myocardium* „srdeční svalovina“).

Přehled nejběžnějších řeckých slovních základů v lékařské terminologii

§11.1 všeobecná pojmenování

řecký slovní základ (v závorce nom. sg.)	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
anthrōp- (anthropos)	člověk	<i>anthrōpometria</i>	antropometrie, měření různých rozměrů lidského těla
andr- (aner)	muž	<i>androphobia</i>	androfobie, chorobný strach žen před muži
gyn-/ gynaec- (gyne)	žena	<i>gynaecologia</i>	ženské lékařství
paed- (pais)	dítě	<i>paediātēr</i>	dětský lékař/ka
ger-/geront- (geron)	stařec	<i>geriātria</i>	geriatrie, věda zabývající se péčí o staré lidi a stáří

§11.2 řecká pojmenování anatomických struktur

řecký slovní základ (v závorce nom. sg.)	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
aden- (adēn)	žláza	<i>adenōma</i>	nezhoubný nádor žláзовého epitelu
angi- (angeion)	céva	<i>angiographia</i>	rentgenové znázornění cév
arthr- (arthron)	kloub	<i>arthrītis</i> <i>arthrōsis</i> <i>synarthrōsis</i>	zánět kloubu nezánětlivé onemocnění kloubu pevný kloub (spojení kostí bez kloubní dutiny)
cardi- (kardiā)	srdce	<i>endocardium</i> <i>pericardium</i>	srdeční nitroblána osrdečník
cephal- (kefalē)	hlava	<i>diencephalon</i> <i>metencephalon</i>	mezimozek zadní mozek
cheil- (cheilos)	ret	<i>cheilorrhaphia</i>	chirurgické sešití rtu
cheir- (cheir)	ruka	<i>cheirospasmus</i>	křeč svalstva ruky
chondr- (chondros)	chrupavka	<i>perichondrium</i> <i>synchondrōsis</i>	ochrustavice (obal chrupavky) chrupavčité spojení kostí
colp- (kolpos)	pochva	<i>colporrhagia</i>	krvácení z pochvy
cyst- (kystis)	měchýř	<i>ūrocystis</i> <i>cholēcystis</i>	močový měchýř žlučník

cyt- (kytos)	buňka	<i>erythrocytus</i> <i>leucocythus</i>	červená krvinka bílá krvinka
dactyl- (daktylos)	prst	<i>syndactylia</i>	vrozený srůst prstů
derm(at)- (derma)	kůže	<i>dermatitis</i>	zánět kůže
episi- (epision)	stydká krajina	<i>episiotomia</i>	chirurgický nástřih hráze při porodu
glöss-/glött- (glösssa/glötta)	jazyk	<i>glössoschisis</i>	vrozený podélný rozštěp jazyka
gnath- (gnathos)	čelist	<i>gnathoschisis</i>	vrozený rozštěp horní čelisti
gon- (gony)	koleno	<i>gonarthrosis</i>	degenerativní onemocnění kolenního kloubu
hyster- (hysterā)	děloha	<i>hysterectomia</i>	chirurgické odstranění dělohy
lapar- (laparā)	břišní dutina	<i>laparoscopia</i>	endoskopické vyšetření břišní dutiny
mast- (mastos)	prs	<i>mastectomia</i>	chirurgické odstranění prsu
mētr- (mētrā)	děloha	<i>endometrium</i> <i>parametrium</i>	děložní sliznice děložní vazivo
my- (mūs)	sval	<i>myōma</i>	nezhoubný nádor ze svalové tkáně
myel- (myelos)	dřeň, mícha	<i>myelopathia</i>	onemocnění míchy nebo kostí dřeně
nephr- (nefros)	ledvina	<i>nephrolithiasis</i>	ledvinové kameny
neur- (neuron)	nerv	<i>neuritis</i>	zánět nervu
odont- (odūs)	zub	<i>parodontosis</i> <i>periodontium</i>	onemocnění tkáně v okolí zubu ozubice
ōm- (ōmos)	rameno	<i>ōmalgia</i>	bolest ramena
ōophor- (ōoforon)	vaječník	<i>ōophorectomia</i>	chirurgické odstranění vaječníku
ophthalm- (ofthalmos)	oko	<i>ophthalmia</i>	zánět oka
oste- (osteon)	kost	<i>osteogenesis</i>	vývoj kostí
ōt- (ūs)	ucho	<i>ōtitis</i>	zánět ucha
phleb- (fleps)	žíla	<i>phlebotomia</i>	chirurgické protěti žíly
phys- (fyesthai)	růst	<i>apophysis</i> <i>diaphysis</i>	výrůstek, hrbolek kosti střední část dlouhých kostí
pneum(on)- (pneumōn)	plíce	<i>pneumonia</i>	zápal plic
pod- (pūs)	noha	<i>podalgia</i>	bolest nohou

rhīn- (rhīs)	nos	<i>rhīnītis</i>	rýma (zánět nosní sliznice)
salping- (salpinx)	vejcovod	<i>salpingorrhaphia</i>	chirurgické sešití, zpevnění vejcovodu
sōmat- (sōma)	tělo	<i>sōmaticus</i>	týkající se těla
splanchn- (splanchnon)	vnitřní orgán	<i>splanchnopathia</i>	onemocnění vnitřních orgánů
spondyl- (spondylos)	obratel	<i>spondyloschisis</i>	vrozený rozštěp jednoho nebo více obratlů
stomat- (stoma)	ústa	<i>stomatorrhagia</i>	krvácení z úst

§11.3 řecká pojmenování tělních tekutin a dalších látek

řecký slovní základ (v závorce nom. sg.)	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
haem(at)-/-aem- (haima)	krev	<i>haemorrhagia</i> <i>haematoscopia</i> <i>hyperglycaemia</i>	krvácení vyšetření krve zvýšená hladina cukrů v krvi
hydr- (hydōr)	voda, tekutina	<i>hydrothōrāx</i>	nahromadění tekutiny v pohrudniční dutině
chol- (chole)	žluč	<i>cholecystis</i>	žlučník
lip- (lipos)	tuk	<i>lipōma</i>	nezhoubný nádor z tukové tkáně
lith- (lithos)	kámen	<i>cholēcystolithos</i>	žlučníkový kámen
pŷ- (pŷon)	hnis	<i>pŷophthalmia</i>	zhnisání oka
pŷr- (pŷr)	ohněň	<i>hyperpyrexia</i>	vysoká horečka
ūr- (ūron)	moč	<i>ūrologia</i>	nauka o močovém ústrojí a jeho chorobách

§11.4 řecká pojmenování fyziologických a patologických jevů a procesů

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
-aesth- (aisthēsis)	cit, cítění	<i>anaesthēsia</i> <i>dysaesthēsia</i>	znecitlivění porucha citlivosti
-algia (algos)	bolest	<i>cephalalgia</i>	bolest hlavy
-lithiāsis (lithos)	kameny	<i>nephrolithiāsis</i>	ledvinové kameny
-lysis (lysis)	uvolnění, rozklad	<i>spasmolysis</i>	uvolnění křeče
men-/meno- (men)	měsíc	<i>menorrhoea</i>	menstruace
-odynia (odynē)	bolest	<i>mastodynia</i>	bolest prsu

-pathia (pathos)	blíže nespecifikované onemocnění	<i>psychopathia</i>	duševní onemocnění
-penia (peniā)	nedostatek	<i>leucocytopenia</i>	nedostatek bílých krvinek
-phobia (fobos)	strach	<i>claustrophobia</i>	strach z uzavřeného prostoru
-plasia (plassein)	tvorba, vývin (tvořit)	<i>hyperplasia</i>	nadměrný vývin tkáně nebo orgánu
-plēgia (plēgē)	obrna, ochrnutí (rána)	<i>gastroplēgia</i>	ochrnutí žaludku
-pnoē (pnoē)	dýchání	<i>eupnoē</i> <i>dyspnoē</i> <i>apnoē</i>	normální, pravidelné dýchání dušnost, namáhavé dýchání zástava dechu
-ptōsis (ptōsis)	klesnutí	<i>mētroptōsis</i>	pokles dělohy
-rrhagia (rhēgnynai)	krvácení (lámat, trhat)	<i>enterorrhagia</i>	krvácení ze střeva
-rrhoea (rhoē)	výtok	<i>pūorrhoea</i> <i>ōtorrhoea</i>	výtok hnisu výtok z ucha (při zánětu)
-schisis (schisis)	rozštěp	<i>cheiloschisis</i>	rozštěp rtu
-spasmus (spasmos)	křeč	<i>bronchospasmus</i>	průdušková křeč
-stas- (stasis)	stání	<i>astasia</i> <i>vēnostasis</i>	neschopnost stát městnání krve v žilách
-ton- (tonos)	napětí, tlak	<i>hypertonia</i> <i>hypotonia</i>	vysoký tlak, zvýšené svalové napětí nízký tlak, snížené svalové napětí
-troph- (trofē)	výživa	<i>eutrophia</i> <i>dystrophia</i> <i>atrophia</i>	dobrý stav výživy porucha výživy nevýživa, zmenšení, úbytek

§11.5 řecká pojmenování vlastností, charakteristik a množství

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
brady- (bradys)	pomalý	<i>bradypnoē</i>	zpomalené dýchání
crypt- (kryptos)	skrytý	<i>cryptogenēs</i>	skrytého, nejasného původu
di- (dis)	dvakrát	<i>diplēgia</i>	oboustranná obrna
erythr- (erythros)	červený	<i>erythrocytus</i>	červená krvinka
-genēs (gignesthai)	pocházející (z),	<i>haematogenēs, es</i> ⁵	vzniklý krevní cestou

⁵ Slova obsahující složku *-genēs, es* jsou dvojevýchodná adjektiva 3. deklinace řeckého původu (tvar *haematogenēs* je určen pro maskulina a feminina, *haematogenes* pro neutra).

	vzniklý (vznikat)		
hēmi- (hēmi-)	poloviční	<i>hēmiplēgia</i>	ochrnutí jedné poloviny těla
is- (isos)	stejný	<i>isogenēs</i>	stejného původu
leuc- (leukos)	bílý	<i>leucocytus</i>	bílá krvinka
macr- (makros)	velký, dlouhý	<i>macroscopia</i>	pozorování pouhým okem
malac- (malakos)	měkký	<i>osteomalacia</i>	změknutí kosti
megal- (megas)	velký	<i>megalocardia</i>	nadměrně velké srdce
melan- (melās)	černý	<i>melanōma</i>	zhoubný kožní nádor
mes(o)- (mesos)	prostřední	<i>mesencephalon</i>	střední mozek
micr- (mikros)	malý	<i>microscopia</i>	pozorování drobnohledem
mon- (monos)	jediný	<i>monoplēgia</i>	ochrnutí jedné končetiny
necr- (nekros)	mrtvý	<i>necrōsis</i>	odumření tkáně
ne-o- (neos)	nový	<i>neoplasma</i>	novotvar, nádor
olig- (oligos)	málokterý, nečetný	<i>oligūria</i>	snížené množství vylučované moči
pān- (pās)	všechn, celý	<i>pānplēgia</i>	obrna celého těla
poly- (polys)	mnohý	<i>polyarthritīs</i>	zánět několika kloubů
pseud- (pseudēs)	nepravý	<i>pseudotūberculōsis</i>	nepravá, zdánlivá tuberkulóza
sclēr- (sklēros)	tvrdý	<i>sclērōsis</i>	chorobné ztvrdnutí tkáně nebo orgánu
tachy- (tachys)	rychlý	<i>tachypnoē</i>	zrychlené dýchání
therm- (thermos)	teplý	<i>hypothermia</i>	nízká tělesná teplota
tetra- (tettares)	čtyři	<i>tetraplēgia</i>	ochrnutí všech čtyř končetin
tri- (treis)	tři	<i>triceps</i>	trojhlavý

§11.6 řecká pojmenování lékařských oborů, zákroků a vyšetření

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
---------------------	------------------	-----------------	------------------

-ectomia (ektomē)	chirurgické odstranění, vynětí	<i>cholēcystectomy</i>	vynětí žlučníku
-graphia (grafein)	záznam, obraz (psát)	<i>rētinographia</i>	fotografický obraz očního pozadí
-iātria (iātreiā)	léčba, léčení	<i>paediātria</i>	dětské lékařství, pediatrie
-logia (logos)	nauka	<i>cardiologia</i>	nauka o srdci a srdečních chorobách
-metria (metron)	rozměr, měření (míra)	<i>cephalometria</i>	měření rozměrů lebky
-plastica (plastikē technē)	plastická operace (umění tvořit)	<i>ōtoplastica</i>	plastická operace ušního boltce
-scopia (skopein)	vyšetření (pozorovat)	<i>ophthalmoscopia</i>	vyšetřování očního pozadí (očním zrcátkem)
-stomia (stoma)	vyústění (ústa)	<i>trachēostomia</i>	vyústění průdušnice navenek
-therapia (therapeiā)	léčba, léčení	<i>chēmotherapia</i>	léčení chemickými prostředky
-tomia (tomē)	řez, protětí	<i>tympanotomia</i>	protětí bubínku

LITERATURA

ARTIMOVÁ, J., KOLAŘÍK, A., ŠIMON, F. *Latinčina pre ošetrovateľov*. Košice: Aprilla, 2006

BUJALCOVÁ, Mária – JUREČKOVÁ, Anna. *Terminologia Medica (Graeco-Latin Medical Terminology)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2013

CASPAR, Wolfgang. *Medizinische Terminologie: Lehr- und Arbeitsbuch*. Stuttgart: Thieme, 2007

DAUBER, Wolfgang. *Feneisův obrazový slovník anatomie*. Praha: Grada, 2007

KÁBRT, Jan – KÁBRT, Jan JR. *Lexicon medicum*. Praha: Galén, 2004

MAREČKOVÁ, Elena – REICHOVÁ, Hana. *Úvod do lékařské terminologie. Základy latiny s přihlédnutím k řečtině*. Brno: Masarykova univerzita, 2013

SVOBODOVÁ, Dana: *Terminologiae medicae vestibulum: úvod do řecko-latinské lékařské terminologie pro studenty bakalářských oborů na 1. LF UK*. Praha : Karolinum, 2005

Terminologia anatomica : international anatomical terminology. Stuttgart: Thieme Medical Publishers, 1998

VEJRAŽKA, Martin – SVOBODOVÁ, Dana. *Terminologiae medicae IANUA*. Praha: Academia, 2006

GRAMATICKÉ PENZUM JEDNOTLIVÝCH LEKCÍ

s odkazy na příslušné paragrafy ve výkladu

Výslovnost

latinská abeceda, výslovnost latinských hlásek a hláskových skupin, přízvuk a délka, ortografie
str. 6-7

Lekce 1

Gramatické penzum

1. deklinace: základní charakteristika a skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu)	
latinská substantiva 1. deklinace	§1.1a
řecká substantiva 1. deklinace	§1.1b
adjektiva 1. a 2. deklinace (tvary pro feminina)	§2.1
řadové číslovky (tvary pro feminina)	§4
pozice adjektiva	§7
shodný a neshodný přívlastek v lékařských termínech	§8

Lekce 2

Gramatické penzum

2. deklinace: základní charakteristika a skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu)	
latinská substantiva 2. deklinace	§1.2a
řecká substantiva 2. deklinace	§1.2b
adjektiva 1. a 2. deklinace (tvary pro maskulina a neutra)	§2.1
latinské řadové číslovky (tvary pro maskulina a neutra)	§4

Lekce 3

Gramatické penzum

3. deklinace: základní charakteristika a skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu)	
latinská substantiva 3. deklinace	§1.3a
řecká substantiva 3. deklinace	§1.3b

Lekce 4

Gramatické penzum

adjektiva 3. deklinace: základní charakteristika a skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu)	§2.2
odvozování adjektiv pomocí latinských přípon <i>-ālis, -āle (-āris, -āre)</i>	§10.2b
odvozování adjektiv pomocí řeckých přípon <i>-icus, -ica, -icum</i> a <i>-eus, -ea, -eum</i>	§10.4a

Lekce 5

Gramatické penzum

stupňování latinských adjektiv: základní charakteristika	§3
latinské komparativy a superlativy: typologie, skloňování (nominativ a genitiv singuláru a plurálu)	§3.1; 3.2
nepravidelné a neúplné stupňování	§3.3; 3.4; 3.5

Lekce 6

Gramatické penzum

4. a 5. deklinace: základní charakteristika a skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu)	&1.4; 1.5
---	-----------

latinská deminutiva	§10.2a
odvozování adjektiv příponou <i>-īdeus, -īdea, -īdeum</i>	§10.4b
<i>Lekce 7</i>	
Gramatické penzum	
latinské předložky s akuzativem	§5.1; 5.3
akuzativ singuláru a plurálu všech latinských deklinací	
substantiva	§1.1 - 1.5
adjektiva	§2.1 - 2.2
komparativy, superlativy	§3.1 - 3.2
specifika klinické terminologie I.	§9.1 - 9.3
	§1.1b; §1.3b
 <i>Lekce 8</i>	
Gramatické penzum	
latinské předložky s ablativem	§5.2; 5.3
ablativ singuláru a plurálu všech latinských deklinací	
substantiva	§1.1 - 1.5
adjektiva	§2.1 - 2.2
komparativy, superlativy	§3.1 - 3.2
specifika klinické terminologie II.	§9.4 - 9.9
slovotvorba: odvozování slov latinskými předponami	§10.1
 <i>Lekce 9</i>	
Gramatické penzum	
slovotvorba: odvozování slov latinskými příponami	§10.2
slovotvorba: odvozování slov řeckými předponami a příponami	§10.3 - 10.4
specifika klinické terminologie III.	§9.10
 <i>Lekce 10</i>	
Gramatické penzum	
slovotvorba: skládání slov	§11;
	§11.1 - 11.6

Obsah

ÚVOD	2
Latinská lékařská terminologie	3
Úvod do latinského deklinačního systému	4
Latinské názvosloví slovních druhů a gramatických kategorií	4
Skloňování (deklinace) substantiv	4
Skloňování adjektiv	5
VÝSLOVNOST a ORTOGRAFIE	6
Latinská abeceda	6
Výslovnost latinských hlásek	6
Délka	7
Přízvuk	7
Ortografie	7
MORFOLOGIE	8
SUBSTANTIVA	8
Latinská substantiva 1. deklinace	8
Řecká substantiva 1. deklinace	8
Latinská substantiva 2. deklinace	9
Řecká substantiva 2. deklinace	11
Latinská substantiva 3. deklinace	12
Řecká substantiva 3. deklinace	14
Substantiva 4. deklinace	16
Substantiva 5. deklinace	17
ADJEKTIVA	18
Adjektiva 1. a 2. deklinace	18
Adjektiva 3. deklinace	19
Stupňování latinských adjektiv	21
Komparativ	21
Superlativ	22
Nepravidelné stupňování	23
Neúplné stupňování	23
Příklad komparativů a superlativů v anatomických termínech	23
ČÍSLOVKY	23

PŘEDLOŽKY	24
Latinské předložky s akuzativem	24
Latinské předložky s ablativem.....	24
Latinské předložky s akuzativem a ablativem (= <i>in, sub</i>).....	24
PŘÍSLOVCE	25
SYNTAX	25
Pozice adjektiva	25
Shodný a neshodný přívlastek.....	25
JAZYKOVÁ CHARAKTERISTIKA klinické terminologie.....	25
Specifika klinických termínů	26
SLOVOTVORBA	28
DERIVACE.....	28
Odvozování slov latinskými předponami.....	28
Odvozování slov latinskými příponami.....	29
Odvozování slov řeckými předponami	31
Odvozování slov řeckými příponami	32
KOMPOZICE	33
Přehled nejběžnějších řeckých slovních základů v lékařské terminologii	34
LITERATURA.....	40
Gramatické penzum jednotlivých lekcí	41